

"İŞ, GÜÇ" ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI DERGİSİ

"IS, GUC" INDUSTRIAL RELATIONS AND HUMAN RESOURCES JOURNAL

2017 Cilt/Vol: 19/Num:3 Sayfa/Page: 127-136

Editörler Kurulu / Executive Editorial Group

Aşkın Keser (Uludağ University)
K. Ahmet Sevimli (Uludağ University)
Şenol Baştürk (Uludağ University)

Editör / Editor in Chief

Şenol Baştürk (Uludağ University)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Erdem Cam (ÇASGEM)
Yrd. Doç. Dr. Zerrin Fırat (Uludağ University)
Prof. Dr. Aşkın Keser (Uludağ University)
Prof. Dr. Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Sevimli (Uludağ University)
Prof. Dr. Abdulkadir Şenkal (Kocaeli University)
Doç. Dr. Gözde Yılmaz (Marmara University)
Yrd. Doç. Dr. Memet Zencirkıran (Uludağ University)

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Prof. Dr. Ronald Burke (York University-Kanada)
Assoc. Prof. Dr. Glenn Dawes (James Cook University-Avustralya)
Prof. Dr. Jan Dul (Erasmus University-Hollanda)
Prof. Dr. Alev Efendioğlu (University of San Francisco-ABD)
Prof. Dr. Adrian Furnham (University College London-İngiltere)
Prof. Dr. Alan Geare (University of Otago- Yeni Zelanda)
Prof. Dr. Ricky Griffin (TAMU-Texas A&M University-ABD)
Assoc. Prof. Dr. Diana Lipinskiene (Kaunos University-Litvanya)
Prof. Dr. George Manning (Northern Kentucky University-ABD)
Prof. Dr. William (L.) Murray (University of San Francisco-ABD)
Prof. Dr. Mustafa Özbilgin (Brunel University-UK)
Assoc. Prof. Owen Stanley (James Cook University-Avustralya)
Prof. Dr. Işık Urla Zeytinoğlu (McMaster University-Kanada)

Ulusal Danışma Kurulu / National Advisory Board

Prof. Dr. Yusuf Alper (Uludağ University)
Prof. Dr. Veysel Bozkurt (İstanbul University)
Prof. Dr. Toker Dereli (Işık University)
Prof. Dr. Nihat Erdoğan (İstanbul Şehir University)
Prof. Dr. Ahmet Makal (Ankara University)
Prof. Dr. Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)
Prof. Dr. Nadir Suğur (Anadolu University)
Prof. Dr. Nursel Telman (Maltepe University)
Prof. Dr. Cavide Uyargil (İstanbul University)
Prof. Dr. Engin Yıldırım (Anayasa Mahkemesi)
Prof. Dr. Arzu Wasti (Sabancı University)

İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, yılda dört kez yayınlanan hakemli, bilimsel elektronik dergidir. Çalışma hayatına ilişkin makalelere yer verilen derginin temel amacı, belirlenen alanda akademik gelişime ve paylaşımına katkıda bulunmaktadır. "İş, Güç," Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 'Türkçe' ve 'İngilizce' olarak iki dilde makale yayınlanmaktadır.

"Is, Güc" The Journal of Industrial Relations and Human Resources is peer-reviewed, quarterly and electronic open sources journal. "Is, Güc" covers all aspects of working life and aims sharing new developments in industrial relations and human resources also adding values on related disciplines. "Is, Güc" The Journal of Industrial Relations and Human Resources is published Turkish or English language.

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited

“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi - © 2000- 2017

“Is, Güc” The Journal of Industrial Relations and Human Resources - © 2000- 2017

İÇİNDEKİLER

YIL: 2017 / CİLT: 19 SAYI: 3

SIRA	MAKALE BAŞLIĞI	SAYFA NUMARALARI
1	Öğr. Gör. Hakan KARAKAVUZ, Prof. Dr. Ender GEREDE, A Qualitative Study to Identify the Success Factors of Occupational Health and Safety Management Systems implemented in Ground Handling Companies throughout Turkey DOI: 10.4026/iscguc.379219	5
2	Yrd. Doç. Dr. Beyza SÜMER, Sosyal Kaynaşma Kavramı ve Ölçütleri DOI: 10.4026/iscguc.379221	35
3	Arş. Gör. Ayşenur ÖKTEM ÖZGÜR, Doç. Dr. Şebnem SEÇER, Çalışma Yaşamında Bilgi ve İletişim Teknolojileri Bağlamında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık Algıları: “İnsan Kaynakları Yöneticileri ile Nitel Bir Araştırma” DOI: 10.4026/iscguc.379223	61
4	Doç.Dr. Kamil ORHAN, An Alternative Evaluation Method for Job Satisfaction in Working Life: Mini-Longitudinal Occupational Work satisfaction DOI: 10.4026/iscguc.379226	99
5	Arş. Gör. Ali Hayda BEŞER, KİTAP DEĞERLENDİRME: Post-Endüstriyel Dönüşüm DOI: 10.4026/iscguc.379229	131

KİTAP DEĞERLENDİRME

ENDÜSTRİYEL VE POST-ENDÜSTRİYEL DÖNÜŞÜM/BİLGİ,
EKONOMİ, KÜLTÜR 2012, BURSA, 2. BASKI, EKİN KİTABEVİ
YAYINLARI, 358 SAYFA.

*Arş. Gör. Ali Haydar BEŞER, Kırklareli Üniversitesi İİBF
Veysel Bozkurt*

Iktisadî, ticarî ve teknolojik değişimlerin çalışma hayatını dönüştürme gücü ve biçimi, işçi-işveren, üretici-tüketici ilişkilerine etkisi, daha genelde toplumun zaman ve mekân algılarını farklılaştırması, kısacası topyekûn kültürel hayata etkisi konusunda Türkçede derli toplu oldukça sınırlı sayıda çalışma olduğunu söylemek gerekmektedir. Var olanların da önemli bir kısmının sadece teorik tartışmaların tercümesi veya bir şekilde aktarımından ibaret olduğu görülmektedir. Veysel Bozkurt'un *Endüstriyel ve Post-Endüstriyel Dönüşüm: Bilgi, Ekonomi, Kültür* adlı çalışması 'iktisat sosyolojisi' denebilecek bu alanda önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Türkçe olarak kaleme alınan bir çalışma olması ve sözkonusu edilen teorik tartışmalar bağlamında Türkiye'deki durumu da inceliyor olması eserin önemli artıları olarak kaydedilmelidir. Bir diğer olumlu özelliği olarak, belli bir düzey korunmuş olmasına rağmen soğuk akademik bir dilden ziyade daha serbest bir dil tercih edilmiş olması da zikredilmelidir.

Sekiz bölüm olarak tanzim edilen kitabın merkezinde aslında bilgi toplumu olmasına rağmen, bunu daha iyi anlamak için yazar öncelikle sanayi toplumunu irdeleyerek başlamaktadır. Sanayi Devrimi'nin 3 özelliğinden, daha doğrusu sonucundan bahsedilmektedir:

1. İnsan, kendisinin tabiatı anlayacağını, öngörebileceğini ve kullanabileceğini düşünmeye başlamıştır.
2. Yeni bilim adamları, artık aynı zamanda araştırmacı ve deneycidirler.
3. Bilim adamları, mucitler ve işadamlarıyla aynı yerlerde bir araya gelmeye başlamışlardır.

Geçmişte daha çok özel bir maharet ya da sanat anlamına gelen teknik, 19. yüzyılda bir güç haline dönüşmüştür. İnsan teknoloji yoluyla doğayı istismar eder hale gelmiştir. Böyle bir dönemde ortaya çıkan ilk dönem sosyolojisi siyasi ve ekonomik devrimlerin yol açtığı sosyal sorunlarla ilgilenmiş ve bir anlamda "yeni endüstri toplumunun bilimi" olmuştur. Geliştirilen bu yeni sanayi toplumu teorisine göre artık üretim ve teşebbüs aileden ayrılmış, toplumun yeni ağırlık merkezi fabrika olmuştur. Aşırı uzmanlaşma ve yeni tarz bir işbölümü ortaya çıkmıştır. Sekülerizmin gelişmesine paralel olarak rasyonalite ve bürokratik örgütlenme belirleyici hale gelmiştir. Sermaye birikimi hızla artarken ulusal ekonomiler ve merkezileşmiş iktidarlar doğmuştur. Sınıf çatışmaları kurumsallaşmış gerginlik azalırken ilerleme düşüncesi hakim hale gelmiştir.

1960'lı yıllardan sonra ortaya çıkan toplum yapısı ise post-endüstriyel/enformasyon/bilgi toplumu olarak adlandırılmıştır. Kimilerine göre ise ortaya çıkan yeni yapının sanayi toplumuyla bir "nitelik" farkı yoktur, sadece "derece" farkı vardır. Dolayısıyla yaşanan değişim, sanayi toplumunun özünde vardır ve devamıdır. Ortaya çıktığı söylenen bu yeni yapının veya bilgi toplumunun temel özellikleri ise şunlardır:

1. Ekonomik yapıdaki dönüşüm: Mal üretiminden hizmetlere yöneliş.
2. Yükselen yeni sınıflar: Bilim adamları, teknisyenler, mühendisler, öğretmenler, tıp personeli gibi "teknik ve profesyonel sınıfın" sayısındaki artış. Yeni toplumda gücü, bilgiye sahip olan bu sınıflar ellerinde bulundurmaktadır.
3. Bilginin artan rolü: Toplumun yeni paradigması teorik bilgidir. Bilgi toplumun temel eksenidir. Bilgi artık para gücüyle kas gücünün eki olmaktan çıkmış, bunların ruhu ve çekirdeği haline gelmiştir.
4. Enformasyon teknolojileri ve internet: Sanayi toplumu için buhar makinesi, elektrik ne ise, enformasyon ve iletişim teknolojileri de bilgi toplumu için odur.

Post-endüstriyel toplum, standartlaşmanın, merkeziyetçiliğin, fabrika düzeninin ortadan kalktığı, sürekli ve hızlı değişimin egemen olduğu toplum biçimidir. Ama diğer taraftan sanayi toplumunda da bilgi toplumunda da geleceğe yönelik bir iyimserlik sözkonusudur. Yazara göre bilgi toplumu teorilerine karşı çıkanlar olsa da, aradaki fark derece değil nitelik farkıdır. Fakat bu değişim her toplum için zorunlu evrimsel bir süreç izlememekte, birçok süreç bir arada varolmaktadır.

Bu genel teorik tartışmaları özetledikten sonra yazar değişime daha yakından bakmaya çalışma hayatıyla başlamaktadır. Sanayi toplumu öncesinde çalışma, geçim için yapılan bir şeydir ve "özel alan"dır. Modern çağda ise çalışma "kamusal alan"da gerçekleşmektedir. Önceden insanlar daha az çalışmaktaydılar. Sanayi Devrimi "çalışma disiplini"ni bir zorunluluk haline getirmiştir. Aynı şekilde eğitim, "dakikliği" ve "disiplini" vurgulamıştır. Ev ile iş birbirinden ayrılmıştır. Çalışma hayatında ilişkiler formelleşmiş, akılcı esaslara göre düzenlenmiş bürokratik kurallar hâkim olmuştur. Örgütlerde duygusal ilişkiler geri plana itilmiş, mekanik bir anlayış çerçevesinde insanîlikten uzak bir düzen egemen kılınmaya çalışılmıştır.

Post-endüstriyel değişim sürecinde ise "ücretli işgücü" oranında gerileme vardır. İnsanlar giderek daha çok kendi işlerini yapmaya başlamıştır. Tam zamanlı istihdamda gerileme olurken, yarı zamanlı (part-time) çalışmada artış olmuştur. Çalışma süreleri kısalmaya başlamıştır. Bazı meslekler ortadan kalkmaktadır, bilgi yoğun meslekler ortaya çıkmaktadır. İnsanlar artık çalışmayı yaşamak için gerekli bir araç olarak görmekten ziyade, "benliğini gerçekleştirme" aracı olarak görmeye başlamıştır. Firmalarda "otorite", "hierarchy" ve katı bürokratik kurallar yumuşatılmaktadır. Farklılıkların teşvik edildiği bir anlayış egemen olmaya başlamaktadır. "Yaratıcılık" olmazsa olmaz hale gelmektedir. Bütün bunların sonucunda yeni bir "post-modern insan tipi" ortaya çıkmıştır.

Tüketim yeni dünyanın ideolojisi haline gelmiştir. Tüketim toplumu "atmaya hazır" insanların ve "atılmaya hazır" eşyaların toplumu olarak tanımlanmaktadır. Bununla bağlantılı olarak imajlar ve semboller gerçeklikten daha önemli hale gelmektedir. Narsisizm, hedonist tüketim toplumunun temel karakteri haline gelmiştir. Narsisistlere göre her yol mübahtır, arzularında sınır yoktur. Diğer taraftan narsisistik kültürü kışkırtan medya, temel bir sosyalleştirme aracı olarak ailenin yerini almıştır.

Bu dönemde iletişim teknolojileri ve özellikle de internet, yeni tür ilişkileri ve "sanal cemaatler"i gündeme getirmiştir. Modern dünyada gerileyen "cemaat", post-modern dönemde yeniden gündeme

gelmiştir. Ama modern öncesi dönemdeki cemaatten farklıdır. Orada cemaat dışarıdan gelen tehdit karşısında, ötekine karşı zorunluluktan oluşan bir ittifaktır. Yeni cemaat ise ötekisiz ve ilgi alanlarına göre bir araya gelmez. Kuralsızlığın ve hiper-bireyleşmenin doruk noktasına ulaştığı bu toplumda, sanal cemaatler insanlara yeni aidiyet alanları oluşturmaktadır. Yalnızlık duygusunu hafifletmektedir. Sanal cemaatler küresel gerilimlerin yumuşatılmasına yardımcı olabilecekleri gibi, sanal diktatörlerin yaratılması için de zemin hazırlayabilirler.

Fakat diğer taraftan yeni toplum bir gözetim toplumu haline gelmektedir. Toplanan kişisel bilgi miktarı sürekli artmıştır. Enformasyon teknolojileri kalabalık kitleleri görmeksizin veya bilmeksizin izlenebilir hale getirmiştir. Ayrıca geçmişten farklı olarak yeni teknolojiler bilgiyi depolayabilmektedir. Kamusal ve özel alan arasındaki hat zayıflamıştır. Günümüzde "online" gizlilik, sıradan vatandaşından büyük örgütlere kadar herkesin sorunu haline gelmiştir. Sürekli gözetim altında olduğunu düşünen insanlar çok daha "uysal" yaratıklara dönüşmektedirler.

İşin örgütlenmesi açısından bakıldığında sanayi toplumunda rasyonel ve bürokratik bir örgütlenme biçimi hâkimdir. Hatta bir örgüt ne kadar insanlıktan uzaklaşırsa o kadar başarılı olur. Taylor'un iş örgütlenmesi hakkındaki görüşleri de bu karaktere sahiptir. Özellikle Henry Ford'un uygulamaları, işin küçük parçalara bölünmesi ve standartlaştırılması sonucunda verimin arttığı görülmüştür. 1930'lu yıllara gelindiğinde Taylor'un yöntemi gelişmiş ülkelerin tümünü sarmıştır. Fordist kitle üretiminin yaygınlaşması kitle örgütlerinin de güçlenmesine yol açmış, ayrıca kitle iletişim araçları ile kitle tüketimi ve kitle kültürünün de yükselişine sebep olmuş, dolayısıyla toplumsal yapıda köklü dönüşümler yapmıştır. 1970'li yıllardan itibaren ise kitle üretimi için gerekli olan piyasalar büyük ölçüde doyma sürecine girmiştir. Tüketici artık gerçek anlamda krallığını ilân etmiştir. Ayrıca bu tarihten sonra iletişim teknolojileri alanındaki gelişmeler toplumsal değişime etki etmeye başlamıştır. Hizmet sektöründe hızlı bir gelişme gözlenmiştir. Dünya ticareti artmış ve ulusal pazarlar daha az önemli hale gelmiştir. Ayrıca ürünlerin yaşam süreleri kısalmıştır. Yeni durumda esnek üretim anlayışı hâkimdir. Sıfır stokla ve sipariş usulü çalışma anlayışı yaygınlık kazanmıştır. Japonya çıkışlı bu esnek üretim biçimi tüm dünyada yaygın hale gelmiştir. Yeni işlerde küçüklük, çeviklik, bürokrasinin azlığı, süratlilik ön plana çıkmıştır.

Ulusal piyasaların daha istikrarsız olduğu, sendikaların gerilediği, sınıf yapılarının hızla değiştiği, ulus-devletin sonunun tartışıldığı, yani sanayi toplumunun çözüldüğü yeni bir "örgütsüz kapitalizm" in yükselişine tanık olunmaktadır.

Post-endüstriyel değişim sürecinde dev örgütlerin yerine küçük ve orta boy işletmeler yükselmektedir. Çalışma hayatında zaman ve mekân kavramları değişmiş; iş, dünyanın her yerinde her zaman yapılabilir hale gelmiştir. Vasıflı işgücü, işbirliği, farklılık, çokseslilik gibi kavramlar öne çıkmıştır. Merkezleşmenin yerine adem-i merkezilik, patron merkezli yönetim yerine insan merkezli yönetim öne çıkmıştır. Diğer taraftan insanların kendi istekleri ile katılmış oldukları gönüllü kuruluşlar öne çıkmıştır.

Küreselleşme sürecinin toplumsal sonuçlarını olumlu olarak değerlendirenler olduğu kadar olumsuz olarak değerlendirenler de vardır. Toplumsal eşitsizlik veya adaletsizlik küreselleşmenin en çok eleştirilen toplumsal sonucudur. Küreselleşme sadece gelişmişlerle az gelişmiş ülkeler arasında değil, sanayileşmiş ülkeler arasında da dengesizlik oluşturmaktadır. Bu denge büyük ölçüde Amerika lehinedir. Onun için küreselleşmeye dünyanın Amerikanlaşması da denmektedir. Zenginle yoksul arasındaki mesafe tarihte olmadığı kadar açılmıştır. Bu da birçok ülkede toplumsal bütünleşmeyi tehdit eder hale gelmiştir. Küreselleşmeyle beraber fundemantalist hareketler de artmıştır. Kimileri

bu olumsuz yanlarına bakarak "küreselleşmeye insanî bir yüz kazandırmak" ve "sosyal sorumlu küreselleşme" kavramlarını ortaya atmıştır. Ama günümüzde küreselleşme, Sanayi Devriminden hemen sonraki "kuralları oluşmamış kapitalizm" dönemini hatırlatmaktadır.

Türkiye'nin durumunu da en sonda kısaca ele alan yazara göre Türk toplumunun en temel özelliği tarım, sanayi ve bilgi toplumu gibi üç ayrı toplum sürecini farklı düzeylerde de olsa birlikte yaşamasıdır. Dolayısıyla bir tanesiyle açıklamak ve ona göre değerlendirmek yanlıştır. Ama şu var ki bilgi çağında en önemli şey insan kaynakları ve eğitimidir. Dolayısıyla yazara göre Türkiye'de de bundan sonra en fazla eğitim alanına yatırım yapılması gerekmektedir.

Sonuç olarak Veyssel Bozkurt'un *Endüstriyel ve Post-Endüstriyel Dönüşüm: Bilgi, Ekonomi, Kültür* başlıklı çalışmasının alanında önemli bir çalışma olduğunu söylememiz gerekir. Sanayi toplumu ve bilgi toplumu teorileri ele alınmış, uygulamalara bakış ile birlikte farklılıkları, özellikle iktisadî hayat üzerinde gerçekleştirdiği dönüşümler tahlil edilmiştir. Derli toplu bir bakış sağlaması ve Türk toplumunun konumunu tespit ve tahlil çabası çalışmayı değerli kılmaktadır. Bu bağlamda yazar Türkiye'nin toplumsal yapısı ve sözkonusu edilen teorilerle ilişkisini ele almış ve bu teorilerin Türkiye'yi tam anlamıyla açıklayamadığını ima etmiştir. Fakat yazarın bu haklı tespitiyle iktifa etmeyecek, Türkiye'nin tarihsel tecrübesi ve toplumsal değerleri dikkate alınarak toplumsal dönüşümünü, özellikle de iktisadî ve teknolojik değişimi anlamak ve açıklayabilmek adına yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.

Diğer taraftan sanayi toplumu ve bilgi toplumu teorileri vasıtasıyla ikisi arasındaki farklılıklara yapılan vurguya rağmen bu iki dönem arasındaki sürekliliklerin daha fazla ve belirleyici olduğu kanaatindeyiz. Bunun için de daha niteliksel bir değişimi ima eden 'dönüşüm' kelimesi sanayi toplumuna geçiş için kullanılabilir de bilgi toplumu için 'değişim'den bahsetmek daha doğru olacaktır. Dolayısıyla kitabın başlığındaki kavramsallaştırmayı kullanmamız gerekirse 'endüstriyel dönüşüm'den ve fakat 'post-endüstriyel değişim'den bahsetmek gerekmektedir.

Son olarak belki yayıncıyı daha fazla ilgilendiren bir konuya daha değinmemiz gerekir, ki o da çalışmada yeterli tashihin yapılmamış olmasıdır. Kitapta bazı özne-yüklem uyumsuzluğu olan cümleler, tamamlanmamış bazı cümleler ve en çok da yazım ve imlâ hataları bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın üslûbunun güzel olduğu kadar redaksiyonunun eksik olduğunu söylemek gerekmektedir. Yine yayıncıyla ilgili olarak kitabın daha güzel bir sayfa düzeni ve baskı kalitesini hak ettiğini de ifade etmek gerekir.

*Ali Haydar Beşer, Kırklareli Üniversitesi'nde araştırma görevlisi,
Sakarya Üniversitesi'nde doktora öğrencisi. ali.beser@klu.edu.tr*